

Соціальний інтелект виступає одним із найважливіших компонентів життєдіяльності людини, дає можливість розуміти самого себе, забезпечує вірне розуміння вчинків людей, їхніх вербальних і невербальних реакцій, виступає важливою когнітивною складовою в структурі комунікативних здібностей особистості.

Соціальний інтелект є відносно новим поняттям у психології, і уявлення про нього знаходиться в процесі розвитку та уточнення згідно з реаліями різноманітної суспільної діяльності людини. У сучасній літературі соціальному інтелекту як певній здібності надається велика кількість визначень. Проте майже всі вони в якості предмету розглядають точність розуміння інших людей та адекватність інтерпретації і прогнозування, що забезпечує певний рівень адекватності та успішності соціальної взаємодії [10].

Проблемою є і визначення однозначної, загальноприйнятої, вимірюваної структури соціального інтелекту. Надбання у сфері загальної та соціальної психології (К.А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Г.М. Андрєєва, В.Н. Дружинін, А.Н. Леонтьєв, Д. Майєрс, Л.Н. Собчик та ін.) [1,3,8]; праці вчених, які дотримуються загальної теоретичної моделі соціального інтелекту як інтегральної здібності до пізнання поведінки та соціальної адаптації (Дж. Гілфорд, Е. Торндайк) [5]; уявлення про природу соціального інтелекту, розроблені у рамках поведінкового (Е. Торндайк, Г. Олпорт, Г.Ю. Айзенк, М.А. Холодная, М.Л. Кубишкіна) [2], когнітивного (Дж. Гілфорд, Н. Кентор, В. Штерн, М. Форд, М. Тисак, Н.А. Кудрявцева, Д.В. Ушаков) [6,12], комунікативного (Н.А. Амінов, М.В. Молоканов, М.І. Бобнєва, Ю.Н. Ємельянов, А.Л. Южанінова, Е.С. Міхайлова, Г.П. Геранюшкіна, А.І. Савєнков) [9] та комунікативно-особистісного (В.Н. Куніцина) [7] підходів до його вивчення, - така теоретична база дає можливість здійснити спробу створення власної моделі структури соціального інтелекту.

Серед великої кількості представлених концепцій найбільш обґрунтованими та вимірюваними, з нашої точки зору, є модель соціального інтелекту Г.П. Геранюшкіної та концепція А.І. Савєнкова. Так, Г.П. Геранюшкіна пропонує три рівні соціального інтелекту, кожний з яких складається з компонентів, які, в свою чергу, також мають певні складові. До рівня потенціальних здібностей увійшли рефлексія, самооцінка та самоактуалізація (разом складають когнітивний компонент), а також здібність до емпатії та прийняття індивідом групи (емотивний компонент). Рівень актуальних здібностей містить у собі: здібність передбачувати наслідки поведінки в певній ситуації, здібність розуміти невербальну експресію, здібність розуміти вербальну експресію в контексті певної ситуації, здібність розуміти логіку розвитку складних ситуацій. Результативний рівень включає комунікативний (взаємодія у групі,

ведення переговорів, гнучкість поведінки), організаційний (орієнтація на конкретний результат, вміння планувати та проектувати, керівництво) та комплексний компоненти (особиста продуктивність, соціально-психологічний статус) [4]. Модель Г.П. Геранюшкіної гармонійно співвідноситься з функціями соціального інтелекту, виокремленими В.Н. Куніциною та Е.С. Михайловою (Альошиною).

Модель соціального інтелекту за А.І. Савєнковим представлена, на наш погляд, більш узагальнено, і складається з трьох компонентів (когнітивного, емоціонального та поведінкового), кожний з яких має свої складові, визначені певними критеріями. Серед компонентів наявні: соціальні знання, соціальна пам'ять, соціальна інтуїція, соціальне прогнозування, соціальна виразність, співпереживання, здібність до саморегуляції, соціальне сприйняття, соціальна взаємодія, соціальна адаптація [11].

На базі цих двох концепцій ми пропонуємо таку модель соціального інтелекту людини:

1. Когнітивний компонент, який включає:

1) Соціальні знання – знання людиною спеціальних правил поведінки у суспільстві, у колективах, в малих та великих групах (морально-етичних, службових, ритуальних). Ці знання допомагають визначити людині свою позицію відносно соціальної дійсності, своє місце в структурі соціальних відносин, сприяють активності та самостійності.

2) Пам'ять на імена та обличчя – пам'ять на велику розмаїтість імен та облич, яка необхідна для прояву гуманістичного відношення до соціального оточення, для підтримки довірчих відносин та для досягнення успіху у міжособистісній взаємодії суб'єктів.

3) Соціальна інтуїція – здібність розпізнавати та оцінювати емоції і почуття інших людей, визначати настрої та розуміти мотиви їх вчинків, здатність адекватно сприймати спостережувану поведінку в рамках соціального контексту.

4) Соціальне прогнозування – взаємодія двох критеріїв: формування планів власних дій та рефлексія власного розвитку (оцінка розвитку індивіда, оцінка альтернативних можливостей).

5) Соціальна перцепція – сприйняття інформації про фізичні та поведінкові характеристики об'єкту, формування уявлення про його наміри, здібності, думки, емоції тощо, та про ті стосунки, які пов'язують об'єкт та суб'єкт сприйняття; уміння слухати співрозмовника, розуміння гумору.

2. Емоційний компонент:

1) Соціальна чуттєвість – емоційна виразність та емоційна сприйнятливість, в тому числі володіння мовою жестів, які необхідні для досягнення емоційної близькості суб'єктів взаємодії.

2) Здібність до емпатії – розуміння емоційного стану іншої людини за допомогою співпереживання, проникнення в її суб'єктивний світ, здібність зважати на стан інших людей, ставити себе на місце інших.

3) Здібність до саморегуляції – самоконтроль та емоційна стійкість, які сприяють розвитку та життєдіяльності особистості людини у відповідності до потреб суспільства та професії;

3. Поведінковий компонент:

1) Соціальна взаємодія – міжособистісна чи групова взаємодія, здібність і готовність працювати спільно.

2) Соціальна адаптивність – уміння пояснювати й переконувати інших, здібність уживатися з іншими людьми, відкритість у стосунках з оточуючими.

Представлення структури соціального інтелекту у такому вигляді, на нашу думку, сприяє підбору та розробці методів та методик для діагностики кожного з наявних компонентів, а надалі – і проведенню аналізу та визначенню рівня соціального інтелекту у всій сукупності його компонентів.